

Л.Е. Койшигулова* , Г.К. Шугаева ,
Г.Т. Курмангазиева , Г.Д. Нурсултанова

Халел Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., Қазақстан
*e-mail: laila_12.68@mail.ru

«БІЛІКТІЛІКТІ АРТТЫРУ» ПАРАДИГМАСЫНАН «ПЕДАГОГТИҢ ҮЗДІКСІЗ КӘСІБИ ДАМУЫ» ПАРАДИГМАСЫНА ӨТУ ШАРТТАРЫ, МЕХАНИЗМДЕРІ

Бұл мақалада біліктілікті жетілдіру парадигмасынан педагогтің үздіксіз кәсіби дамуы парадигмасына өту жағдайы, механизмі, ресурстары ғылыми негізделеді. Қазақстанның білім беру жүйесінің барлық деңгейлеріндегі білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында білім сапасын қамтамасыз етудің ең маңызды шарты педагогтің үздіксіз кәсіби дамуы болып табылады. Соған байланысты, бұл мақалада қазіргі кезеңдегі өзекті мәселе ретінде педагогтің үздіксіз кәсіби дамуы өту жағдайы қарастырылады. Зерттеу мақсаты: «Біліктілікті арттыру» парадигмасынан «педагогтің үздіксіз кәсіби дамуы» парадигмасына өту шарттарын, механизмдерін, ресурстарын ғылыми негіздеу. Зерттеу әдістері: мазмұнды талдау, салыстырмалы талдау, теориялық талдау. Жұмыстың нәтижесі: концептуалды тәсілдер негізінде «біліктілікті арттыру» парадигмасынан «педагогтің үздіксіз кәсіби дамуы» парадигмасына көшу себептерін ғылыми негіздеу бойынша аналитикалық есеп құрастырылды; салыстырмалы тұрғыдан алғанда, «біліктілікті жетілдіру» парадигмасы «педагогтің үздіксіз кәсіби дамуы» парадигмасына, «педагогтің үздіксіз кәсіби дамуы» енгізудің халықаралық және қазақстандық тәжірибесі зерттелді. Қолдану аясы: орта білім беру жүйесі; кәсіптік педагогикалық білім, жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білім, қосымша кәсіптік педагогикалық білім; педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру жүйесі. Шығындық тиімділік – персоналдың тұрақсыздығы азаяды, проблемаларды шешуге жұмсалатын шығындар азаяды.

Түйін сөздер: үздіксіз педагогикалық білім беру, мұғалімдердің біліктілігін арттыру, мұғалімдердің кәсіби біліктілігін үздіксіз арттыру.

L. Koishigulova*, G. Shugayeva,
G. Kurmangazieva, G. Nursultanova

Atyrau University named after H. Dosmukhamedov, Atyrau, Kazakhstan
*e-mail: laila_12.68@mail.ru

Conditions, mechanisms of transition from the “advanced professional development” paradigm to the “continuous professional development of teachers” paradigm

In this article, the scientifically based situation, mechanism and resource transition from the paradigm of professional development to the paradigm of continuous professional development of the teacher. The most important condition for ensuring the quality of education in the conditions of updating the content of education at all levels of the educational system of Kazakhstan is the constant professional development of the teacher. In this regard, in this article, the state of passing PUKP is considered as an actual problem at the present time. The purpose of the study is to scientifically substantiate the conditions, mechanisms and resources of the transition from the paradigm of “advanced training” to the paradigm of “continuous professional development of a teacher.” Research methods: content analysis, comparative analysis, theoretical analysis. Result of the study: based on conceptual approaches, an analytical report was compiled on the scientific substantiation of the reasons for the transition from the paradigm of “advanced training” to the paradigm of “continuous professional development of teachers”; from a comparative point of view, the international and Kazakhstani experience of introducing the paradigm of “professional development” into the paradigm of “continuous professional development of a teacher” and “continuous professional development of a teacher” has been studied. Scope of application: secondary education system; professional pedagogical education, postgraduate pedagogical education, additional professional pedagogical education; system of professional development of teaching staff.

Key words: continuing teacher education, professional development of teachers, continuous professional development of teachers.

Л.Е. Койшигулова*, Г.К. Шугаева,
Г.Т. Курмангазиева, Г.Д. Нурсултанова

Атырауский университет имени Х. Досмухамедова, г. Атырау, Казахстан

*e-mail: laila_12.68@mail.ru

Условия, механизмы перехода от парадигмы «повышение квалификации» к парадигме «непрерывное профессиональное развитие педагогов»

В статье научно обоснованы условия, механизм и ресурсы перехода от парадигмы повышения квалификации к парадигме непрерывного профессионального развития педагога. Важнейшим условием обеспечения качества образования в условиях обновления содержания обучения на всех уровнях образовательной системы Казахстана является постоянное профессиональное развитие педагога. В связи с этим в данной статье рассматривается состояние прохождения «непрерывное профессиональное развитие педагога» как актуальная проблема в настоящее время. Цель исследования – научно обосновать условия, механизмы и ресурсы перехода от парадигмы «повышения квалификации» к парадигме «непрерывного профессионального развития педагога». Использованы методы исследования: контент-анализ, сравнительный анализ, теоретический анализ. Результат исследования: на основе концептуальных подходов проведен анализ и обоснованы причины перехода от парадигмы «повышения квалификации» к парадигме «непрерывного профессионального развития педагога»; со сравнительной точки зрения изучен международный и казахстанский опыт внедрения парадигмы «повышения квалификации» в парадигму «непрерывного профессионального развития педагога» и «непрерывного профессионального развития педагога». Область применения: система среднего образования; профессиональное педагогическое образование, послевузовское педагогическое образование, дополнительное профессиональное педагогическое образование; система профессионального развития педагогических кадров.

Ключевые слова: непрерывное педагогическое образование, профессиональное развитие учителей, непрерывное профессиональное развитие педагогов.

Кіріспе

Қазіргі әлемде болып жатқан жаһандық өзгерістер өмірдің барлық салаларына әсер ететіні сөзсіз. Олар білім беру кеңістігіндегі қайта құрулардың қажеттілігін талап етеді, атап айтқанда: білім сапасын, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін арттыру, оның кәсіби өсуіне көзқарасты өзгерту – соның негізінде «біліктілікті арттыру» парадигмасынан «мұғалімнің үздіксіз кәсіби дамуы» парадигмасына көшу мәселесі; мұғалімнің қалыптасуы мен дамуының жеке траекториясын құру механизмдерін құру және т.б.

Отандық педагогика ғылымының алдында қазіргі заманға сай ұстаз тұлғасын дамытуда, шәкірттерінің білім жетістіктеріне жетуде, олардың өмір шындығына дайындығын, қазіргі өмірге бейімделуінде үлкен міндеттер тұрғаны анық. Қоғамның мұғалімдерге қойған талаптарын тиімді жүзеге асыруға олардың кәсіби біліктілігін арттыру жүйесі ықпал етеді.

Зерттеудің технологиялық қажеттілігі әлеуметтік-білім беру контекстін, кадрлардың және олардың қажеттіліктерінің әртүрлілігін ескере отырып, үздіксіз кәсіптік білім берудің білім беру бағдарламаларының әдістемесін құру болып табылады, бұл білім беру бағдарламаларын жобалауды контекстке келтіруге мүмкіндік бер-

ді. Бұл мәселеге байланысты жасалатын жұмыстар легіне: Білім бағдарламаларын әзірлеу әдістемесі бойынша ғылыми зерттеулер; біліктілікті арттыру курстарын сырттай бағалау, аккредиттеу және емтиханға қойылатын талаптар; курстардың тізілімі туралы барлық ақпаратты және олардың егжей-тегжейлі сипаттамасы бар Білім бағдарламаларын жинақталған біліктілікті арттыру курстарының бірыңғай деректер базасының қажеттілігі.

Қазақстанның білім беру жүйесінің барлық деңгейлеріндегі білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында білім сапасын қамтамасыз етудің ең маңызды шарты мұғалімнің үздіксіз кәсіби дамуы болып табылатыны сөзсіз.

Қазақстанда біліктілікті арттыру бағдарламаларының тиімділігін бағалаудың ғылыми негізделген әдістемесінің болмауы, ол оң әсерін анықтауға мүмкіндік бермейді немесе, керісінше, белгілі бір бағдарламаның мұғалімнің практикалық қызметіне ондай әсерін тигізбейді, бұл білім берудің біліктілікті арттыру бағдарламаларының тиімділігін арттыру мақсатында өзгертулердің қажеттілігін негіздеуге мүмкіндік береді.

Зерттеу нысаны: Мұғалімдердің біліктілігін арттыру және үздіксіз педагогикалық дамуы

Зерттеу мақсаты: «Біліктілікті арттыру» парадигмасынан «педагогтің үздіксіз кәсіби да-

муы» парадигмасына өту шарттарын, механизмдерін, ресурстарын ғылыми негіздеу

Зерттеу әдістері: мазмұнды талдау, салыстырмалы талдау, теориялық талдау

Біліктілікті арттыру – бұл қызметкердің өз қызмет саласындағы кәсіби білімі мен дағдыларын жаңарту және жетілдіру процесі. Бұл процесс ақпаратты жаңартуға, жаңа жұмыс әдістерін меңгеруге, кәсіптегі өзгерістерге бейімделуге бағытталған.

Біліктілікті арттырудың негізгі ерекшеліктері:

1. Білімді жаңарту: саладағы соңғы трендтер мен өзгерістерге сәйкес жаңартылған ақпаратпен білімді алу.

2. Жаңа дағдыларды меңгеру: қол жетімді немесе сұранысқа ие жаңа жұмыс әдістерін, технологияларын немесе құралдарын меңгеру.

3. Кәсіби құзыреттіліктерді жаңарту: кәсіпқойлық деңгейін және қазіргі еңбек нарығының талаптарына сәйкестігін арттыру.

4. Өзгерістерге дайындық: қызмет саласындағы өзгерістерге бейімделуге және жаңа қиындықтармен сәтті күресуге дайын болу.

5. Мансап мүмкіндіктерінің артуы: мансаптық өсу мен жоғарылау мүмкіндіктерінің жақсаруы.

Үздіксіз білім беру бағдарламаларын ресми оқу орындары да, жеке ұйымдар да ұсына алады. Бұл процесс мамандарға өз саласындағы соңғы жаңалықтардан хабардар болуға және бүгінгі еңбек нарығының талаптарын сәтті жеңуге мүмкіндік береді.

Біліктілікті арттыру жүйесі орта білім беруді жаңарту талаптарына және педагог қызметкерлердің кәсіби қызметінің тез өзгеретін жағдайларына сәйкес келмей қалуы жалғасуда. Осыған байланысты мұғалімдердің кәсіби дамуының парадигмасын өзгерту және «біліктілікті арттыру» түсінігінен үздіксіз және бейресми оқу бағдарламасында отандық және әлемдік озық тәжірибеге сәйкес білім және ғылым жүйесін одан әрі дамыту бойынша шұғыл шаралар қабылдау қажеттігі айқын. Халықаралық бағалаулар мен тәжірибелерді, қабылданған міндеттемелер мен қол жеткізілген нәтижелерді ескере отырып, Қазақстан алдағы жылдары білім мен ғылымның сапасын арттыру үшін түбегейлі шаралар қабылдауы қажет деп есептейміз.

2022-2023 оқу жылының екінші жартыжылдығында бейресми білім беруге тартылған ПОҚ жалпы саны 1 384 адамды құрады. 2022-2023 оқу жылының екінші жартыжылдығында бейресми білім беру бағдарламалары бойынша 8 253 адам оқыды (оның ішінде 25 және одан жоғары жас-

тағы 4 165 адам). Бейресми оқыту қорытындысы бойынша берілген және ЖОО мойындаған сертификаттар саны 5 686 құрады, оның ішінде 280 сертификат ЖОО-да оқитын, бірақ басқа білім беруде бейресми білім беру курстарынан өтіп жатқан студенттерге берілді. Қазақ тілінде бейресми білім беру курстарының саны 365, орыс тілінде – 483, ағылшын тілінде – 61 құрады», деген мәліметтердің көрсетілуі қарастырылып отырған зерттеу мәселесінің өзектілігін айқындай түседі (2023 жылғы Өмір бойы білім беруді жүзеге асыру мониторингі (1 блок. 4 тармақ) Аналитикалық анықтама, 2023:21) [1].

Бұл мақала BR21882260 «Күрделі әлем үшін білім беру аспектісінде мұғалімдердің үздіксіз кәсіби даму жүйесін құру: парадигма, әдіснама, цифрлық құралдар» тақырыбындағы ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігі, ғылым комитетінің мақсатты бағдарламалық қаржыландыру гранттық жобасы аясында орындалды.

Жобаның маңыздылығының негіздемесі мұғалімнің үздіксіз кәсіби дамуын жүйелі түрде жүргізу қажеттілігінен туындап отыр, бұл үрдісті инновациялық форматқа айналдырады, ол қазіргі қазақстандық қоғамның ғылыми-техникалық қажеттіліктерін шешуге бәсекеге қабілетті, мобильді мұғалімдер қауымдастығын құруға мүмкіндік береді.

Әдебиетке шолу

«Біліктілікті арттыру» түсінігінің өзектілігінің төмендеуі жағдайында «педагогтің үздіксіз кәсіби дамуы» тұжырымдамасының генезисін зерттеу мақсатында ғылыми әдебиеттерге: нормативтік құжаттарға, монографияларға, ғылыми мақалаларға мазмұндық талдау жүргізілді. Зерттеу барысында біз «үздіксіз білім беру» ұғымының мәнін, оның мұғалімнің үздіксіз кәсіби дамуында қолданылуын қарастырдық; ««педагогтің үздіксіз кәсіби дамуы»» және «ілгері оқыту» ұғымдарының түбегейлі айырмашылығын қарастырып, ғылыми негіздеу бағытында көптеген ғылыми-зерттеу жұмыстары зерделенді.

Ғылыми әдебиеттерді талдау ғалымдардың «біліктілікті арттыру» ұғымына және «педагогтің үздіксіз кәсіби дамуы» ұғымына әртүрлі түсіндірмелер беретінін көрсетті.

«Үздіксіз білім беру» ұғымын ғылыми айналымға енгізген ғалым А.В. Даринский, оны әрбір адамға өмір бойы өзінің ұмтылысына, мүмкіндіктері мен қабілеттеріне қарай дамып, жетілдіруге мүмкіндік беретін білім беру жүйесі деп сипаттады (Даринский А.В., 1975:376)[2].

Кейінірек ғалым А.В.Владиславлев «өмір бойы білім беру» ұғымының мағынасын толықтыра отырып, «өмір бойы білім беру тек мақсатты ғана емес, сонымен қатар арнайы оқу орындарында да, білім беру арқылы да білім, білік, дағдыларды алу және жетілдіру, өзін-өзі тәрбиелеу бойынша жүйелі қызмет» деп атап көрсетті. (Владиславлев А.П., 1978: 258) [3]. Сонымен бірге «Педагогикалық сөздікте»- «білім беру саласының қызметкерлерінің ғылыми-педагогикалық ой-өрісін кеңейту, олардың практикалық қызметін жетілдіру жөніндегі шаралар жүйесі» деп түсіндіретін «біліктілікті арттыру» ұғымы да пайда болады (Полонский, В. М., 2004:512) [4]. Сонымен бірге «үздіксіз білім беру» және «біліктілікті арттыру» ұғымдарының аражігін ажыратуға байланысты талпыныстар жасалуда.

ТМД-дан тыс елдерде мұғалімдердің біліктілігін арттыру және үздіксіз дамыту мәселелеріне жүргізілген зерттеулер терминологияда сәйкессіздіктер бар екенін көрсетті. Сонымен, ағылшын тіліндегі әдебиеттерде «кәсіби даму» ұғымы қолданылмайды, «кәсіби даму» және «мұғалімнің дамуы» терминдері көбірек қолданылады; неміс тілінде – «мұғалімдердің үздіксіз білімі» және «мұғалімдердің қосымша білімі» сияқты ұғымдарды ажыратады (Ковалев В. П., 2010:345) [5].

Кәсіби дамуға бағытталған кәсіби ресурстарды, саясатты белсендіруді жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Сондықтан, кәсіби дамудың мықты негізін жасау өте маңызды. Мысалы, Десимона профессионалды дамудың тиімділігін арттыру үшін кешенді негіздер ұсынады. Атап айтқанда, ол: 1) тиімді кәсіби дамудың негізгі сипаттамалары мазмұнды бағдарлау, белсенді оқыту, жүйелілік, ұзақтығы және қатысуы болып табылады; 2) тиімді кәсіби даму мұғалімдердің біліміне, тәжірибесіне және түптеп келгенде білім алушылардың оқуына қаншалықты әсер ететінін; 3) кәсіби дамудың тиімділігімен оқушының ерекшеліктері, мұғалімнің мінездемесі, мектеп ерекшеліктері сияқты контекстік факторларға байланысты. Осы зерттеу арқылы Десимонаның тұжырымдамасы теориялық әдебиеттермен де, эмпирикалық зерттеулермен де қолдау тапты. Бұған қоса, саясаткерлер мен мектеп басшыларына, сондай-ақ Кореядағы мұғалімдерге әртүрлі бағдарламалар жасалды (Гаски Т.Р., 2000: 250) [6].

Осы үрдістің арқасында білім беру қызметкерлері арасында педагогикалық мотивация тұрақты болып, педагогикалық қызметтің жеке стилі пайда болады (Белкина В.Н., 2011:327) [7].

Педагогика саласындағы үздіксіз білім жетілдіру – мұғалімнің табысқа жетуіне әсер ететін факторлардың бірі.

Спарк пен Хирш өз еңбектерінде жұмыс күшін дамытудағы парадигманың өзгеруін сипаттайды. Олар үш қарқынды идея мектептердің формасын өзгертіп, ондағы қызметкерлерді дамытуға әсер етеді деп тұжырымдады. Бұл идеялар нәтижеге бағытталған білім беру, жүйелі ойлау және конструктивизм. Авторлар осы үш идеяның орнығуына қарай персоналды дамытудағы негізгі өзгерістерді сипаттайды: жеке дамудан жеке және ұйымдық дамуға дейін; бірте-бірте жақсарту әрекеттерінен нақты және дәйекті жоспарға негізделген адамдарды дамытуға; белгілі аймаққа негізделген тәсілдерден мектепке бағытталған. ересектердің қажеттіліктері мен қанағаттануына назар аударудан оқушының қажеттіліктері мен оқу нәтижелеріне назар аударуға дейін; өндірістен тыс оқытудан өндірістік оқытудың көптеген нысандарына дейін; білім мен дағдыны мұғалімдердің оқыту мен оқу үдерісін зерделеуіне аударуға бағыттаудан; жалпы инструментальды дағдыларға баса назар аударудан, жалпы және мазмұндық дағдыларды біріктіруге дейін; негізінен тренер ретінде әрекет ететін персоналды әзірлеушілерден консультация, жоспарлау және фасилитация қызметтерін ұсынатындарға дейін; мұғалімдерге бағытталған қызметкерлерді дамытудан бастап, оқушылардың оқуына әсер ететіндердің барлығын үздіксіз жетілдіруге дейін және т.б. (Спарк Д., 1997: 350)[8].

Оқытудың болашағы толығымен мұғалімнің болашағына байланысты. Осы идеяны Энди Харгривс пен Майкл Фулан ең маңызды ынтымақтастықта оқыту сапасының әсерлі жаңа идеяда қалай көрінетінін көрсетеді: әрбір мектепте бірге жұмыс істейтін әрбір мұғалімнің кәсіби капиталы. Педагогикалық ұжымды тәжірибесіз, ресурстары аз және тез сарқыллатын саясатқа қарсы тұра отырып, оқыту мен көшбасшылықты іштей білетін осы екі жаһандық билік болашақта оқыту мен қоғамдық білім беруді өзгерту үшін жаңа күн тәртібін белгіледі (Харгривз А., 2012:320) [9].

Зерттеу материалдары және әдістері

Үздіксіз педагогикалық білім алу мұғалімдер үшін бірнеше себептерге байланысты маңызды деп есептейміз. Біріншіден, тиімді оқыту үшін, екіншіден, оларға қойылатын талаптарды орындауға тікелей байланысты. Бұл процесс

университет оқытушылары, жеке оқытушылар (тьюторлар және т.б.) және мектеп мұғалімдері үшін бірдей маңызды. Мысалы, репетитор үшін сабақтың бір сағатының бағасы білім мен оның сапасын арттыруға байланысты, яғни кәсіпті үнемі дамыту табыстың жаңа деңгейіне жетуге мүмкіндік береді.

Педагогикалық талаптарды қанағаттандыру үшін үздіксіз білім берудің артықшылықтарын адамның жұмыс саласындағы өзектілігі мен техникалық құзыреттілігін сақтау, мансапта өсу мен ілгерілеу үшін қажетті жаңа дағдыларды дамыту, адамның көкжиегін кеңейту және оның технологиялық және әлеуметтік тенденциялар туралы түсінігін жақсарту арқылы қорытындылауға болады (Балева В. В. 2016:234) [10].

Мұғалімдерді әділ және негізделген талаптар үлгісіне бейімдеу (себебі аталған талаптардың ешқайсысы шамадан тыс емес, бұл жоғары сапалы және білімді мамандарды жұмысқа алуға мүмкіндік беретін негіз), үздіксіз білім беру жұмыстағы өзгерістерге кәсіби бейімделуге ықпал етеді және экономикалық орта, қабылданған шешімдердің сапасын жақсартады және өнімділікті арттырады.

Мұғалімнің жетістігі проблемалық жағдайларды шешуге және әртүрлі еңбек жағдайларына бейімделуге мүмкіндік беретін жұмыс тәжірибесіне, білім алушылармен, әріптестермен және ата-аналармен қарым-қатынас жасау және сенімді қарым-қатынас орнату қабілетіне байланысты (бұған қарамастан, өз біліктілігін арттыру арқылы білуге болады- бұл психологиялық аспект).

Білікті маман да мамандықтың кемшілігін түсіну арқылы анықталады. Мұғалімнің жұмысы өте күрделі және жауапты, ол көп күш-жігерді қажет етеді және жұмыстағы көптеген қиындықтар мұғалімнің өзіне байланысты емес.

Үздіксіз оқу белгілі бір дағдылармен байланысты қате түсініктерді болдырмауға көмектеседі. Ол ғылыми зерттеу әдістерін үйренуге ықпал етеді. Мұғалім гипотеза құруды, бақылау әдістерін қолдана отырып мәліметтер алуды, оларды өңдеуді және қорытынды жасауды білгенде пайдалы. Сонымен қатар, ол құнды тәжірибелерімен бөлісетін кәсіптің білікті өкілдерімен ашық пікірталастар мен тәжірибе алмасуға көмектеседі. Бұл оқытушылар өздерінің ғылыми жұмыстарын ұсынып, әріптестерінен кері байланыс ала алатын тұрақты ғылыми-әдістемелік семинарлар немесе конференциялар болуы мүмкін.

Және, сайып келгенде, мұғалімдер өз білімдері мен дағдыларын жаңарта отырып, алған не-

месе өзі жасаған материалдарды оқу үрдісінде пайдалана алады, оның тиімділігін арттыра отырып, оқытудың әдістемелік тәсілдерін жетілдіре отырып, жаңа бағдарламалар мен әдістемелерді жасай алады.

Үздіксіз кәсіптік білім беруді білім алушының жеке әлеуетін мақсатты түрде кәсіби дамыту тоқтамайтын процесс ретінде қарастырамыз.

Семинарларға, конференцияларға, мамандандырылған тренингтерге қатысу арқылы жүзеге асырылатын мұғалімнің бүкіл еңбек жолында педагогикалық қызметінің кәсіби тиімділігін арттыруға бағытталған тұрақты, жүйелі оқыту және негізгі құзыреттіліктерді, практикалық дағдылар мен білімдерді дамыту процесін үздіксіз кәсіби дамыту деп атаймыз, біліктілікті арттыру курстары, әріптестермен тәжірибе алмасу, желілік қауымдастықтарда және кейін цифрландыруға жатады.

Үздіксіз кәсіптік білім кәсіби саладағы оқу процесінің үздіксіздігіне бағытталған. «Біліктілікті арттыру» және «Педагогтердің үздіксіз кәсіби дамуы» ұғымдары мақсаттары, көлемі және тәсілдері бойынша ерекшеленеді.

Біз «Педагогтердің үздіксіз кәсіби дамуы» концепциясын дербестендірілген көзқарас призмы негізінде қарастырамыз, бұл мұғалімдерді өз бетінше бастау және оның траекториясын құру үшін өзінің кәсіби даму процесіне тартуды білдіреді. Осылайша, «педагогтің үздіксіз кәсіби дамуы» «түпкілікті нәтиже» түсінігінен «өмір бойы үздіксіз білім беру» тұжырымдамасына көшуді мақсат етеді. Бұл, біздің ойымызша, білім алудың ыңғайлы, икемді, дербестендірілген тәсілдерінің бірі және мұғалімнің жеке және кәсіби тәжірибесінің алғышарты.

«Біліктілікті арттыру» парадигмасын «педагогтің үздіксіз кәсіби дамуы» парадигмасын өзгерту кезінде процестің әрбір кезеңі мұғалімнің кәсіби дамуы үшін өз функцияларын сабақтастық пен дәйектілікпен орындау принципіне негізделеді. «Педагогтің үздіксіз кәсіби дамуы» парадигмасы мұғалімдердің кәсіби біліктілігін үздіксіз арттыру тәсілдерін әзірлеуді көздейді, сондықтан мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттыру үшін педагогтердің біліктілігін арттыру курстарының білім беру бағдарламаларының мазмұнын қайта қарау қажеттілігі туындайды.

«Біліктілікті арттыру» түсінігінің өзектілігінің төмендеуі басқа да маңызды факторлармен негізделеді: біліктілікті арттырудың дәстүрлі нысандарына сұраныстың аз болуы; икемсіздігі, әртүрлі білім алу қажеттіліктері бар мұғалімдер

үшін бірдей тиімді бола алмау; педагогтердің кәсіби дамудағы жеке қажеттіліктерін анықтаудың нақты бекітілген критерийлері мен құралдарының болмауы, соның салдарынан үздіксіз даму үшін психологиялық-педагогикалық жағдайлар кешенін құруды көздейтін жеке сараланған тәсіл принципі бұзылады. ерекшеліктерін ескере отырып, әрбір мұғалімнің; біліктілікті арттыру жүйесіндегі дербестендірілген тәсіл; мұғалімдердің кәсіби дамуын үздіксіз бақылау; негізгі көрсеткіш ретінде мұғалімдердің біліктілігін арттыру курстарына қабылдау ғана қолданылады; біліктілікті арттырудың сапасына қойылатын талаптарды көрсететін көрсеткіштердің болмауына байланысты біліктілікті арттыру курстарын бағалаудың ашық болмауы; цифрлық экожүйенің архитектурасының және фасилитаторлардың кәсіби желісінің болмауы; практикалық бағыттылықтың жеткіліксіздігінен көрінетін жоғары академиялық деңгей ; технологиялық орта жылдам өзгеруде: технологиялар мен пайдалану әдістері үнемі жаңартылып, жетілдірілуде, ал біліктілікті арттыру қазіргі заманның мұндай жаңа сын-қатерлеріне төтеп бере алмауы мүмкін.

Нәтижелер және талқылау

Елдегі білім беру қызметкерлерінің біліктілігін арттыру мен қайта даярлау жүйесі педагогтер алдында тұрған көптеген өзекті мәселелерді шешуде маңызды рөл атқара алады және атқаруға тиіс деп есептейміз, алайда оған өзгерістер енгізу қажет.

Біліктілікті арттырудың қолданыстағы жүйесінің ең маңызды белгілері келесілерді қамтиды (Гаргай В.Б., 2002:172) [11].

1. Біліктілікті арттыру жүйесінің салыстырмалы жақындығы, оның қоғамдық ұйымдар мен мұғалімдердің өздерінің белсенді ықпалынан жасанды оқшаулануы.

2. Қаржыландырудың мемлекеттік сипаты, білім беру өнімдерін өндірушілер мен тұтынушылардың өзара іс-қимылының нарықтық әдістерінің бағаланбауы, білім беру қызметтері нарығының болмауы, біліктілікті арттыру субъектілерінің бастамасы мен іскерлігін сөзсіз төмендететін кәсіби бәсекелестік, сондай-ақ білім беру сапасын арттыру білім беру. білім беру бағдарламалары және соған сәйкес мұғалімдердің біліктілік деңгейі.

3. Мектепте, ауданда және өзін-өзі тәрбиелеуде курстық өңдеу мен әдістемелік жұмыстың сабақтастығы мен байланысының жеткіліксіздігі.

4. Біліктілікті арттыру курстық моделінің мүмкіндіктерін асыра бағалау, оқу үдерісінің нәтижелеріне де, курстарда алған білімдер арқылы оны жетілдіру перспективаларына да дербес елеулі әсер ететін мектеп жүйесін жете бағаламау.

5. Оқытудың ақпараттық-түсіндіру формаларының басым болуы;

6. Педагогикалық білім беру бағдарламаларының мазмұны мен процедуралық құрамдас бөліктерін асыра бағалау және осы бағдарламалардың ұзақ мерзімді әлеуметтік әсері мен білім беру нәтижелерін жете бағаламау .

Осы және басқа да сипаттамалар педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттырудың отандық жүйесінің тәрбиелік әлеуетін төмендетпей қоймайды, педагогтер санасының ішкі бытыраңқылығына, кәсіби және жеке сипаттағы жағдайларда психологиялық жайсыздықтың, алаңдаушылықтың, шатасудың күшеюіне әкеледі.

«Біліктілікті арттыру» парадигмасынан «мұғалімдердің үздіксіз кәсіби дамуы» парадигмасына көшу педагогика саласындағы маңызды аспект болып табылады. Бұл үдеріс білім беру ортасындағы өзгерістермен, қазіргі қоғамның талаптарымен және оқытудың тиімді әдістерін түсінуден туындайды. Бұл ауысудың ғылыми біздің ойымызша, негізі бірнеше аспектілерді қамтиды:

1. Білім беру ортасының динамизмі: технологияның дамуы, әлеуметтік құндылықтардың өзгеруі және экономикалық қайта құрулар мұғалімдерден өз білімдері мен дағдыларын үнемі жаңартып отыруды талап етеді.

2. Оқытудағы теориялық тәсілдер: педагогика саласындағы ғылыми зерттеулер дәстүрлі курстармен салыстырғанда біліктілікті арттырудың тиімді әдісі ретінде үздіксіз оқыту мен дамытудың тиімділігін атап көрсетеді.

3. Оқыту мен орындау қарым-қатынасын зерттеу: ғылыми дәлелдер кәсіби жұмыс кезінде өмір бойы білім алу оқу нәтижелерін жақсартатынын және сонымен қатар білім алушылармен жақсы қарым-қатынас жасауға ықпал ететінін көрсетеді.

4. Кәсіби дағдыларды дамытуға мән беру: зерттеулер көрсеткендей, жаңа ақпаратты жай ғана меңгеруге емес, кәсіби дағдыларды дамытуға баса мән беру педагогтерды бүгінгі күн талабына дайындауда тиімдірек.

5. Технологияның оқуға әсері: білім беру саласындағы зерттеулер сонымен қатар білім берушілердің үздіксіз білім алуы мен дамуын жеңілдетудегі технологияның рөлін атап көрсетеді.

Сонымен, «үздіксіз кәсіби даму» парадигмасына көшудің ғылыми негіздемесі қоғамдағы өзгерістерді, теориялық көзқарастарды, оқу мен еңбек арасындағы байланысты талдауды, сонымен қатар заманауи білім берудегі технологияның рөлін қамтиды.

Біздің ойымызша, «педагогтің үздіксіз кәсіби дамуы» таңдау мыналарға байланысты:

- оқытудың ашықтығы, демократиялық басқаруы, өзгермелілігі, формаларының, мазмұнының, тәсілдерінің икемділігі; педагогтердің құзыреттілігін арттырудың нысандары мен әдістерін таңдаудағы жеке бастамасына, жігеріне және дербестігіне назар аудару;

- мектеп жүйелерінің нақты қажеттіліктерін қанағаттандыруға, мұғалімдерді динамикалық өзгертін әлемге үнемі бейімдеуге, өскелең ұрпаққа әлеуметтік тәжірибені жеткізуші ретінде тиімді әрекет ету қабілетін қалпына келтіруге бағыттау;

- мұғалімнің кәсіби өмірінің барлық кезеңінде біліктілігін арттыру процесінің үздіксіздігі; білім беру жүйесін дамытуға бағытталған жобалық технологиялар аясында мұғалімнің оқу және кәсіптік іс-әрекетінің үйлесімі негізінде мектептегі курстық, өзіндік оқу және әдістемелік жұмыстардың синтезі;

- мемлекеттік-қоғамдық, демократиялық, ашық сипатқа ие педагог кадрларды даярлау жөніндегі саясатты анықтауға, осы саясаттың тиімділігін бағалауға педагогикалық ұжымның, жұртшылықтың, бизнестің, ата-аналардың әртүрлі категорияларының белсенді қатысуы;

- әріптестік, біліктілікті арттыру жүйесін орталақтандырылған басқаруды оқытушылардың, педагогикалық ұжымның, жергілікті білім беру басқармаларының, жоғары оқу орындарының, жұртшылық пен бизнестің кең бастамасымен икемді үйлестіру;

- мектептің, аймақтың, елдің және әлемнің бар жағдайларын, ресурстарын, қазіргі және болашақтағы даму ерекшеліктерін есепке алу негізінде мұғалімдердің жеке кәсіби мүдделері мен мектептің, оқу бөлімдерінің және мемлекеттің жүйелі қажеттіліктерін үйлестіру;

- мұғалімдердің кәсіби стандарттарына қойылатын талаптардың жүйелілігі мен сабақтастығына негізделген негізгі педагог білімі мен біліктілігін арттырудың интеграциясы; кәсіби құзыреттілік саласындағы мазмұндық басымдықтарды анықтау;

- мұғалімдер мен мектептің қазіргі және болашақтағы қажеттіліктерін зерттеу мен болжауға негізделген кәсіби дамудың озық сипаты.

Мұғалімнің біліктілігін арттырудан үздіксіз кәсіби дамуына көшу қазіргі білім беру жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылады.

Ғалымдардың зерттеулері бойынша, бұл ауысуды қамтамасыз ететін бірнеше механизмдер анықталған (А.Ю. Белогуров, 2016:116) [12].

1. Кәсіптік білім беру бағдарламаларын әзірлеу. Қазіргі әлемде білім беру дамып, жаңа білім мен технологиялар пайда болуда, мұғалімдер өз шәкірттерін табысты оқыту үшін оларды үнемі жетілдіріп отыруы қажет. Осы мақсатта мұғалімдердің жаңа білім, білік, дағдыларды меңгеруіне мүмкіндік беретін кәсіби білім беру бағдарламалары әзірленуде.

2. Кәсіби құзыреттіліктерді бағалау жүйесі. Бұл жүйе өзін-өзі бағалауды, өзара бағалауды және басқарушылық немесе сарапшылық бағалауды қамтуы мүмкін. Бағалау мұғалімнің іс-әрекетіне, оның кәсіби іс-шараларға қатысуына және басқа критерийлерге байланысты жүргізілуі мүмкін.

3. Білім беру ортасын құру. Бұл мұғалімдерге жаңа білім алуға және әріптестерімен тәжірибе алмасуға көмектесетін білім беру ресурстарына, кітапханаларға, білім беру порталдарына, зертханаларға, онлайн қауымдастықтарға және басқа құралдарға қол жеткізуді қамтуы мүмкін.

4. Зерттеу жұмысын ұйымдастыру. Ғылыми-зерттеу іс-әрекетін жүргізу мұғалімдерге оқытудың принциптері мен теорияларын жақсы түсінуге, сонымен қатар өздерінің әдістемелік тәсілдерін дамытуға мүмкіндік береді.

Бұл тетіктердің барлығының мақсаты сапалы білім беруді қамтамасыз ету және білім беру жүйесінің заманауи талаптарына жауап беру үшін мұғалімдердің үздіксіз кәсіби дамуын қолдау болып табылады.

Мұғалімнің біліктілігін арттырудан үздіксіз біліктілігін арттыруға көшу білім беру жүйесінде белгілі бір шарттар мен өзгерістерді талап етеді. Олардың кейбіреулерін қарастырайық:

1. Тәсілді өзгерту. Біліктілікті арттырудан үздіксіз кәсіби дамуға көшу мұғалімнің біліктілігін арттыруға деген көзқарасты өзгертуді білдіреді. Бір реттік курстардың орнына мұғалімнің дамуы үздіксіз процесс, оның ішінде оқытудың, өздігінен білім алудың, зерттеудің және тәжірибе алмасудың әртүрлі формаларын қамтитын жүйе құру қажет.

2. Оқыту мәдениеті. Үздіксіз кәсіби дамуға көшу үшін мұғалімдер үнемі өз біліктіліктері мен білімін жетілдіруге ұмтылатын оқу мәдениетін қалыптастыру қажет.

3. Ресурстарға қол жеткізу. Бұл онлайн курстары, кітапханалары, ғылыми журналдары, са-

рапшылық кеңестері және т.б. бар электронды платформалар болуы мүмкін. Педагогтерге өзекті ақпаратты алу және кәсіби пікірталастарға қатысу мүмкіндігін беру маңызды.

4. Жүйені қолдау. Педагогтердің кәсіби біліктілігін үздіксіз арттыруға көшуін қамтамасыз ету үшін мемлекеттен, оқу орындары мен ұйымдардан жүйелі қолдау қажет. Бұл жеткілікті ресурстарды бөлуді, саясаттар мен бағдарламаларды әзірлеуді және кәсіби қоғамдар мен бірлестіктерді қолдауды қамтуы мүмкін.

Қорытынды

Қазақстанда ғылыми зерттеулерді одан әрі дамыту үшін бірқатар мәселелерді шешу қажет деп ойлаймыз, атап айтқанда: «Педагогтің үздіксіз кәсіби дамуы» барлық педагогтер үшін міндетті ету, барлық педагогтердің қажеттіліктерін ескеретін үздіксіз біліктілікті арттырудың бірыңғай жүйесін әзірлеу және білім беру бағдарламалары мен қызметтерінің қолжетімділігін қамтамасыз ету қажет.

Білім сапасын арттыруға көмектесетін Қазақстан педагогтерінің үздіксіз біліктілігін артты-

рудың тиімді жүйесін құруға мүмкіндік береді. Педагогтердің біліктілігін арттырудан үздіксіз біліктілігін арттыруға көшу білім беру үдерісіне барлық қатысушылардың бірлескен күш-жігерін қажет етеді. Мемлекет, білім беру ұйымдары, мектеп әкімшілігі, ұстаздар қауымы, тіпті ата-аналар мұғалімдердің дамуына қолайлы жағдай жасауға көмектесуі керек деп есептейміз және де ол солай болуы қажет. Тек бірлесіп қызмет еткен жағдайда ғана кез-келген істе оң нәтиже болатыны сөзсіз.

Үздіксіз кәсіби даму жауапкершілігі тек мұғалімдерге ғана емес, жалпы білім беру жүйесіне де жүктелуі керек. Бұл процесті барлық мүдделі тараптардың мойындауы және қолдауы заманауи әлемнің сын-қатерлеріне тиімді жауап бере алатын күшті және серпінді білім беру жүйесін құруға көмектеседі.

Қорытындылай келе, кәсіптің озық және білікті өкілдері (мұғалімдік мамандық қана емес) әлемдік аренада табысты бәсекеге түсе алатын инновациялық экономика мен қоғам құра алатынын атап өткіміз келеді. Мұндай мамандар экономиканы және жалпы әлеуметтік саланы дамытуға қажетті күрделі мәселелерді жақсы түсінеді және шешеді.

Әдебиеттер

1. 2023 жылғы Өмір бойы білім беруді жүзеге асыру мониторингі (1 блок. 4 тармақ) Аналитикалық анықтама. – Астана қ., 2023
2. Даринский А.В. Непрерывное образование. -М., 1975
3. Владиславлев А.И. Непрерывное образование: проблемы и перспективы. М.: Молодая гвардия. 1978. С. 175
4. Полонский, В. М. Словарь по образованию и педагогике / В. М. Полонский – М. : Высшая школа, 2004 – 512 с. – [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/1723205/>
5. Ковалев В. П. Горбунова Т. В. Непрерывное педагогическое образование как условие совершенствования подготовки педагогов к профессиональной деятельности // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. 2010. № 8. С. 98–106
6. Guskey T.R. (2000). Evaluating professional development. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
7. Белкина В. Н., Сергеева Г. В. Актуальные проблемы непрерывного профессионального образования будущих педагогов // Ярославский педагогический вестник. 2011. Т. 2. № 1. С. 159–162.
8. Sparks, D., Hirsh, S. A new vision for staff development. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development, 1997.
9. Hargreaves, A., Fullan, M. Professional capital: Transforming teaching in every school. New York: Teachers College Press, 2012.
10. Балева В. В. Профессиональное развитие педагога в рамках непрерывного образования // Международный журнал социальных и гуманитарных наук. 2016. Т. 2. № 1. С. 58–61.
11. Гаргай В.Б. Современные модели повышения квалификации учителей на Западе (по материалам США и Великобритании) / Новосибирск: Изд-во НИПКиПРО, 2002. 172 с. – ISBN 5-87847-220-1.
12. Белогуров А.Ю. Модернизация процесса подготовки педагога в контексте инновационного развития общества. Монография. – М.: МАКС Пресс, 2016. – 116 с. ISBN 978-5-317-05412-0

References

Baleva, V. V. (2016). Professional'noe razvitiye pedagoga v ramkakh nepreryvnogo obrazovaniya [Professional development of the teacher within the framework of continuous education]. *Mezhdunarodnyy zhurnal sotsial'nykh i gumanitarnykh nauk [International Journal of Social and Humanitarian Sciences]*, 2(1), 58–61. (in Russian)

Belkina, V. N., & Sergeeva, G. V. (2011). Aktual'nye problemy nepreryvnogo professional'nogo obrazovaniya budushchikh pedagogov [Current issues of continuous professional education for future teachers]. *Yaroslavskiy pedagogicheskiy vestnik*, 2(1), 159–162. (in Russian)

Belogurov, A. Yu. (2016). *Modernizatsiya protsessa podgotovki pedagoga v kontekste innovatsionnogo razvitiya obshchestva* [Modernization of the teacher training process in the context of innovative development of society]. Moscow, Russia: MAX Press. ISBN 978-5-317-05412-0. (in Russian)

Darinsky, A. V. (1975). *Nepreryvnoe obrazovanie* [Continuous education]. Moscow, Russia: Nauka. (in Russian)

Gargai, V. B. (2002). Sovremennye modeli povysheniya kvalifikatsii uchiteley na Zapade (po materialam SShA i Velikobritanii) [Modern models of teacher training in the West (based on materials from the USA and Great Britain)]. Novosibirsk, Russia: NIPKiPRO. ISBN 5-87847-220-1. (in Russian)

Guskey, T. R. (2000). *Evaluating professional development*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

Hargreaves, A., & Fullan, M. (2012). *Professional capital: Transforming teaching in every school*. New York, NY: Teachers College Press.

Kovalev, V. P., & Gorbunova, T. V. (2010). Nepreryvnoe pedagogicheskoe obrazovanie kak uslovie sovershenstvovaniya podgotovki pedagogov k professional'noy deyatelnosti [Continuous pedagogical education as a condition for improving teacher training for professional activities]. *Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta*, (8), 98–106. (in Russian)

Monitoring zhizneobucheniya zhetirovaniya [Monitoring the Implementation of Lifelong Learning] (1 blok. 4 tarmak). Analiticheskaya spravka [Analytical Report]. Astana, 2023. (in Russian)

Polonsky, V. M. (2004). *Slovar' po obrazovaniyu i pedagogike* [Dictionary of education and pedagogy]. Moscow, Russia: Vysshaya Shkola. Retrieved from <http://www.twirpx.com/file/1723205/> (in Russian)

Sparks, D., & Hirsh, S. (1997). *A new vision for staff development*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

Vladislavlev, A. P. (1978). *Nepreryvnoe obrazovanie: problemy i perspektivy* [Continuous education: Problems and prospects]. Moscow, Russia: Molodaya Gvardiya. (in Russian)

Авторлар туралы мәліметтер:

Койишигулова Ляйля Ербулатовна – педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Халел Досмұхамедов атындағы Атырау университеті (Атырау қ., Қазақстан, e-mail: laila_12.68@mail.ru)

Шугаева Гулшат Коңратовна – педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Халел Досмұхамедов атындағы Атырау университеті (Атырау қ., Қазақстан, e-mail: gshugayeva@mail.ru)

Курмангазиева Гульнара Таскалиевна – доцент, Халел Досмұхамедов атындағы Атырау университеті (Атырау қ., Қазақстан, e-mail: kurtmangazieva52@mail.ru)

Нурсултанова Гульжан Джаманбаевна – тренер, магистр Халел Досмұхамедов атындағы Атырау университеті (Атырау қ., Қазақстан, e-mail: nursultanova.g@asu.edu.kz)

Information about authors:

Koishigulova Layilya – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at Atyrau University named after H.Dosmukhamedov (Atyrau, Kazakhstan, e-mail: laila_12.68@mail.ru)

Shugayeva Gulshat – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at Atyrau University named after H.Dosmukhamedov (Atyrau, Kazakhstan, e-mail: gshugayeva@mail.ru)

Kurtmangazieva Gulnara – Associate Professor at Atyrau University named after H.Dosmukhamedov (Atyrau, Kazakhstan, e-mail: kurtmangazieva52@mail.ru)

Nursultanova Gulzhan – coach, Master of Atyrau University named after H.Dosmukhamedov (Atyrau, Kazakhstan, e-mail: nursultanova.g@asu.edu.kz)

Сведения об авторах:

Койишигулова Ляйля Ербулатовна – кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор Атырауского университета имени Х.Досмұхамедова (г.Атырау, Казахстан, e-mail: laila_12.68@mail.ru)

Шугаева Гулшат Коңратовна – кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор, Атырауского университета имени Х.Досмұхамедова (г.Атырау, Казахстан, e-mail: gshugayeva@mail.ru)

Курмангазиева Гульнара Таскалиевна – доцент Атырауского университета имени Х.Досмұхамедова (г.Атырау, Казахстан, e-mail: kurtmangazieva52@mail.ru)

Нурсултанова Гульжан Джаманбаевна – тренер, магистр Атырауского университета имени Х.Досмұхамедова (г.Атырау, Казахстан, e-mail: nursultanova.g@asu.edu.kz)

Келін түсті 16.02.2024
Қабылданды 01.09.2024